

EU NIEUWSBRIEF ACTUARIEEL GENOOTSCHAP

Deze EU Nieuwsbrief van het Actuarieel Genootschap is bedoeld om leden, studenten en belangstellenden, te informeren over (actuariële) ontwikkelingen in Europa. Het doorsturen van deze nieuwsbrief buiten deze doelgroep wordt niet op prijs gesteld. Belangstellenden kunnen zich richten tot het redactiesecretariaat (pascale.heese@ag-ai.nl) voor het regulier ontvangen van deze Nieuwsbrief. Copyright berust bij het Actuarieel Genootschap. Het overnemen van passages in andere publicaties is toegestaan met bronvermelding.

In deze EU nieuwsbrief:

IERS VOORZITTERSCHAP..... 3

Per 1 januari 2013 heeft Ierland de voorzitterspositie van Cyprus overgenomen. De voorzitter van de Raad speelt een essentiële rol bij de sturing van het wetgevend en politiek besluitvormingsproces. De voorzittende Lidstaat heeft hierbij de vrijheid om prioriteiten te stellen.

EUROTOP DECEMBER 2012 3

Op 13 en 14 december 2012, kwamen de regeringsleiders van de Lidstaten van de EU bijeen. Alle ogen waren gericht op de uitkomsten van het debat omtrent de voltooiing van de Economisch Monetaire Unie (EMU) – de maatregelen om de huidige crisis te lijf te gaan en regelgeving te ontwikkelen om dit in de toekomst te voorkomen.

EUROGROEP: BENOEMING DIJSSSELBLOEM..... 4

Op 21 januari jl. is officieel bekend gemaakt dat Jeroen Dijsselbloem voorzitter is van de Eurogroep. De Eurogroep bestaat uit de Ministers van Financiën van de Lidstaten die de Euro als nationale munteenheid hebben.

OMNIBUS II EN SOLVENCY II INTERIM MAATREGELEN 5

In december 2012, na bijna zes maanden onderhandelen, hebben de medewetgevers, de Raad en het Europees Parlement, akkoord gegeven aan de Commissie over de *Terms of Reference* (ToR) van de gevraagde *Long-term guarantee assessment*, nodig om tot een akkoord te komen over OII.

INSURANCE MEDIATION DIRECTIVE II (IMD II) 7

Werner Langen (EPP, DE) presenteerde op 14 december 2012 zijn rapport over het Commissievoorstel van de herziening van de verzekeringsbemiddelingsrichtlijn.

FINANCIAL CONGLOMERATES DIRECTIVE II (FICOD II) 7

De Commissie zou in principe eind 2012 een voorstel, FICOD II schrijven, maar dit is niet gebeurd. Er liggen nog te veel andere zaken op tafel: CRD IV, Solvency II, de Europese bankenunie, follow-up van het Liikänen rapport.

EUROPESE BANKENUNIE 8

De bankenunie bestaat uit minstens 3 pijlers: een voorstel tot invoering van een gemeenschappelijk toezichtmechanismen (GTM); een voorstel tot invoering van herstel; en afwikkeling van banken en een verruiming van het depositogarantiestelsel.

NIEUWS VAN EIOPA 10

Het laatste kwartaal van 2012 was erg druk voor EIOPA. Buiten de voorbereidingen voor de LTGA, organiseerde het ook de tweede Consumentenstrategiedag begin december 2012.

WITBOEK PENSIOENEN 11

De Europese Commissie heeft op 16 februari 2012 het Witboek Pensioenen, 'Een agenda voor adequate, veilige en duurzame pensioenen', gepubliceerd.

HERZIENING IORP-RICHTLIJN 12

Op 19 oktober 2012 gaf EIOPA het startschot voor de pensioenen-QIS oefening, uitgeschreven ter voorbereiding van een eventuele IORP II richtlijn.

EU NIEUWSBRIEF ACTUARIEEL GENOOTSCHAP

GENDER NEUTRAL PRICING..... 13

Vanaf 21 december 2012 zullen verzekeringsmaatschappijen in de Europese Unie hetzelfde bedrag moeten aanrekenen voor mannen en vrouwen voor dezelfde verzekeringsproducten, zonder een onderscheid te maken op grond van geslacht.

HERZIENING RICHTLIJN GEGEVENSBESCHERMING..... 13

In januari 2012 publiceerde de Europese Commissie een voorstel voor een verordening op het gebied van gegevensbescherming. Het voorstel ligt op dit moment ter beoordeling bij het Europees Parlement.

G-SIFI's EN DE VERZEKERINGSSECTOR..... 14

Hoewel de discussie over de *Global Systemically Important Financial Institutions* geen Europees debat is, zijn er toch weerslagen op het Europees verhaal. Wie een SIFI is wordt door de FSB beslist.

EUROPESE AGENDA 2013 15

AFKORTINGEN EN BEGRIPPEN..... 16

IERS VOORZITTERSCHAP

Elk half jaar wordt de Europese Unie (EU) voorgezeten door één van de 27 Lidstaten. Per 1 januari 2013 heeft Ierland de voorzitterspositie van Cyprus overgenomen. De voorzitter van de Raad speelt een essentiële rol bij de sturing van het wetgevend en politiek besluitvormingsproces. De voorzittende Lidstaat heeft hierbij de vrijheid om prioriteiten te stellen.

Ierland heeft een programma met speerpunten opgesteld voor de komende zes maanden. Dit programma heeft het thema: 'innovatie en herstel' en heeft als doel het creëren van stabiliteit, groei en banen.

De concrete plannen uit het programma zijn de volgende:

- Het komen tot een beslissing over de Bankenunie
- Het Europees semester versterken
- Vervolgstappen nemen in de Economische en Monetaire Unie
- Het versterken van de interne markt door techniek en onderwijs
- Het bestrijden van jeugdwerkloosheid
- Duidelijkheid scheppen over het meerjarig financiële kader
- Duurzame groei
- Het bestrijden van honger en armoede wereldwijd
- Nieuwe afzetmarkten voor de Europese export creëren
- Het bewaken en ondersteunen van vrede, veiligheid en democratie in de wereld
- Een leidende rol aannemen in het debat over klimaatverandering

Uitdagingen voor het Iers voorzitterschap zijn het bereiken van een financieel kader voor de periode 2014-2020 en de start van de onderhandelingen voor een vrijhandelsakkoord tussen de Verenigde Staten en Europa. Ierland heeft het voornemen zich als voorzitter neutraal op te stellen, waarbij de Lidstaten en de instellingen als partners worden gezien. Ierland heeft zes maanden de tijd om deze ambitieuze plannen te verwezenlijken, in juli neemt Litouwen het voorzittersstokje over.

EUROTOP DECEMBER 2012

Op 13 en 14 december 2012, kwamen de regeringsleiders van de Lidstaten van de EU bijeen. Alle ogen waren gericht op de [uitkomsten van het debat omtrent de voltooiing van de Economisch Monetaire Unie \(EMU\)](#) – de maatregelen om de huidige crisis te lijf te gaan en regelgeving te ontwikkelen om dit in de toekomst te voorkomen.

Er bestaan grote verschillen tussen de verschillende regeringsleiders hoe deze problemen effectief het hoofd te bieden. Enkele landen, waaronder Nederland, pleiten voor een streng beleid met de nadruk op bezuinigingen. Daartegenover staan enkele landen die met schulden te kampen hebben en pleiten voor meer investeringen. Concrete doelen die worden nagestreefd zijn de normalisering van de kredietverschaffing, een sterker concurrentievermogen en een aanpassing van onze economieën te bewerkstelligen.

Gezien de belangen die op het spel staan en de nadelige effecten die de onzekerheid en besluiteloosheid hebben, worden de regeringsleiders aangespoord voor juni 2013 overeenstemming te bereiken over het economisch herstel en de depositogarantiestelsels.

Naast de voltooiing van de EMU zijn ook de jaarlijkse groeianalyses van de lidstaten ingediend. Deze jaarlijkse groeianalyse is het startschot voor het [Europese Semester](#), een proces van economische beleidscoördinatie om de nationale begrotingen in lijn te brengen met Europese prioriteiten:

- Gedifferentieerde, groeivriendelijke begrotingsconsolidatie
- Normalisering van de kredietverschaffing aan de economie
- Bevordering van groei en concurrentievermogen
- Aanpakken van de werkloosheid en van de sociale gevolgen van de crisis en
- Modernisering van de overheidsdiensten

Het Europese Semester analyseert en coördineert het economische beleid dat er in de lidstaten wordt gevoerd. Het kan op basis van rapportage aanbevelingen doen aan landen om hun economieën op orde te krijgen.

De volgende Eurotop is gepland voor 7 en 8 februari 2013, meer informatie is te vinden op de website van [Europa.nu](#).

EUROGROUP: BENOEMING DIJSSSELBLOEM

Op 21 januari jl. is officieel bekend gemaakt dat Jeroen Dijsselbloem voorzitter is van de Eurogroup. [De Eurogroup](#) bestaat uit de Ministers van Financiën van de Lidstaten die de Euro als nationale munteenheid hebben. Jeroen Dijsselbloem volgt de Luxemburger Jean-Claude Juncker op. Dijsselbloem geeft in zijn werkprogramma vijf prioriteiten aan:

1. Economische uitdagingen van de Eurozone; de nadruk moet op duurzame groei worden gelegd waarvoor begrotingen in orde moeten zijn, dit betekent dat nationale begrotingen structureel moeten worden aangepakt.
2. Toezichtprocedures; om zeker te zijn dat de structurele hervormingen worden uitgevoerd, moeten de lidstaten onder centraal toezicht staan. Centraal in dit beleid staat het eerder genoemde Europese Semester, waar landen twee maal per jaar een rapport indienen en op basis daarvan aanbevelingen krijgen.
3. Economisch beleid; directe implementering van [Six-pack, Two-pack](#) en [het Verdrag inzake stabiliteit, coördinatie en bestuur](#). Ook het voltooien van de bankenunie is een prioriteit.
4. Uitbreiding van de Eurozone; toekomstige uitbreiding van de Eurozone moet gedaan worden op basis van criteria die consistent moeten worden toegepast om fouten uit het verleden te voorkomen.
5. Institutionele vertegenwoordiging en procedurele arrangementen; in de afgelopen jaren heeft de Eurogroup belangrijke beslissingen genomen. Onderling bestaat er verdeeldheid. Er moet zorgvuldig en adequaat worden gecommuniceerd met de media en hiervoor moet een procedure worden opgesteld. Daarnaast beoogt Dijsselbloem dat de Eurogroup zelf vertegenwoordigd wordt op grote internationale fora, zoals de G20. Ook wordt gekeken naar de werkmethode van de Eurogroup en worden deze, aangezien de huidige werkmethode uit 2008 stammen, waar nodig herzien.

OMNIBUS II EN SOLVENCY II INTERIM MAATREGELEN OII

In december 2012, na bijna zes maanden onderhandelen, hebben de medewetgevers, de Raad en het Europees Parlement, akkoord gegeven aan de Commissie over de *Terms of Reference* (ToR) van de gevraagde *Long-term guarantee assessment*, nodig om tot een akkoord te komen over OII. De definitieve ToR zijn nog niet openbaar gemaakt. EIOPA heeft ondertussen op 18 oktober deel 1 van de technische specificaties gepubliceerd, met correcties op 21 december. Het is nog steeds wachten op deel 2, hoewel de rentecurves op 22/1 al vooraf werden gepubliceerd.

Zie: <https://eiopa.europa.eu/consultations/qis/insurance/long-term-guarantees-assessment/index.html>.

De spreadsheet bevat discontovoeten voor 13 scenario's, met scenario 0 als basispositie (zonder toegepaste LTG maatregel), scenario's 1 tot 9 testen verschillende toepassingen van de LTG maatregelen met 31/12/2011 als referentiedatum, en scenario's 10, 11 en 12 testen hoe het de maatregelen is vergaan onder de economische omstandigheden op 31/12/2009 en 31/12/2004.

Het tabblad met de scenario samenvatting, meegeleverd met de spreadsheet, geeft de details van de extrapolatie parameters die kunnen gebruikt worden voor het afleiden van de curves voorbij het punt waar marktgegevens kunnen worden gebruikt, en ook het niveau van een anticyclische premie ("CCP"), toegepast per scenario.

De studie is gestart op 28 januari jl. en zal acht weken duren. Te oordelen naar de bewoordingen die rapporteur Balz, lid van de EVP, en schaduwrapporteur Skinner, lid van de S&D, gebruikten (die als vertegenwoordigers van de twee grootste fracties een meerderheid vormen) om begin december hun instemming te melden, was dit groene licht eerder schoorvoetend gegeven en tot op zekere hoogte met tegenzin. Sommige bronnen beweren dat deze technische studie niet de gehoopte oplossing zal vinden en dat de triloog, die waarschijnlijk zal hervat worden na de zomer, het bijzonder moeilijk zal hebben. De datum voor de plenaire stemming over OII in het EP staat nu op 10 Juni 2013. Het definitieve rapport wordt verwacht op 12 juli 2013.

Solvency II Interim maatregelen

Omdat de invoering van SII alsmaar vooruitgeschoven wordt, heeft EIOPA aan de Commissie een brief geschreven op 4 oktober 2012. Commissaris Barnier antwoordde op 8 november 2012 dat het nodig was, dat, om het momentum niet te verliezen, EIOPA werd aangemoedigd om een aantal 'best practices' naar voor te schuiven om zo onder toezichthouders tot een gemeenschappelijk startpositie te komen (to ensure a common level of preparedness among supervisors). Dit zou ook kunnen behelzen wat toezichthouders van de verzekeraars verwachten, vooral met betrekking tot de goedkeuringen van interne modellen.

EIOPA beschouwde deze brief als een groen licht om ad interim zoveel mogelijk met SII van start te gaan en kondigde op 20 december in een opinie over de interim-maatregelen van SII het volgende aan:

"Als onderdeel van de voorbereiding op Solvency II, dienen de bevoegde nationale autoriteiten een aantal belangrijke aspecten van de op een prospectief en risico-georiënteerd toezicht gebaseerde aanpak te voorzien, die moet worden ingevoerd (...) te beginnen op 1 januari 2014. Van de nationale bevoegde autoriteiten wordt verwacht dat zij ervoor borg staan dat de verzekerings- en herverzekeringsondernemingen beschikken over een doeltreffend Governance systeem dat voor een gezonde en prudente bedrijfsvoering van de onderneming en een effectief risicomangement systeem, inclusief een toekomstgerichte beoordeling van de eigen risico's van de onderneming (op basis van de ORSA principes), zal zorgen (...). Door middel van interne model pre-applicatie processen, moeten de bevoegde nationale autoriteiten die zich bezighouden met pre-applicatie van interne modellen blijven werken met ondernemingen, zodat zij zicht op de ondernemingen en hun "graad van paraatheid" kunnen krijgen met betrekking tot de toepassingen van het intern model en de evoluties. De nationale bevoegde autoriteiten worden aangemoedigd om alle informatie op te vragen die nodig is voor het toepassen van een prospectieve en op risico gebaseerde toezichtsbenadering. De nationale bevoegde autoriteiten worden verwacht ervoor te zorgen dat de eisen worden toegepast op een wijze die proportioneel is aan de aard, omvang en de complexiteit inherent aan het bedrijf van de verzekerings- en herverzekeringsonderneming."

Door deze opinie legt EIOPA de grondslag voor een consistente benadering van de toezichthouders in de voorbereiding van SII, aldus Bernardino, voorzitter van EIOPA. Verdere richtsnoeren van EIOPA zullen ervoor zorgen dat de belangrijke aspecten van het nieuwe regime geleidelijk worden ingevoerd. Deze interim fase zal ervoor zorgen dat de toezichthouders en verzekeraars beter voorbereid zullen zijn voor SII.

De volgende stappen zijn:

1. EIOPA's werkgroepen stellen richtsnoeren voor aan de EIOPA raad van toezichthouders;
2. Na goedkeuring wordt een consultatie georganiseerd, deze werd door EIOPA aangekondigd in de lente te zullen plaatsvinden;
3. Commentaren worden onderzocht, in de tekst verwerkt en de herwerkte versie wordt door de EIOPA Raad van toezichthouders goedgekeurd;
4. Vertaling en publicatie. Richtsnoeren worden geschreven voor toezichthouders op een 'comply or explain' basis.

Sommige lidstaten waaronder Nederland hebben al aangegeven dat hun huidige wetgevend kader hen toelaat de nodige stappen in die richting te ondernemen. Joanne Kellermann sprak op 10 december 2012 in Amsterdam op het SII symposium dat in het geval een verzekeraar toch zou blijven aandringen op de toepassing van Solvency I, het aan de verzekeraar is om de toezichthouder ervan te overtuigen dat dit de juiste aanpak is. Hoe de juridische kant van deze volgende stap in de SII saga zal worden ingevuld is nog een open vraag.

Meer informatie over Omnibus II en Solvency II op de website van Europa.eu.

INSURANCE MEDIATION DIRECTIVE II (IMD II)

Werner Langen (EPP, DE) presenteerde op 14 december 2012 zijn rapport over het Commissievoorstel van de herziening van de verzekeringsbemiddelingsrichtlijn. Zijn rapport bevat 109 amendementen, rond 8 grote punten waarin Langen resoluut opteert voor opties voor de Lidstaten. Dit is een minimum harmonisatie richtlijn, geen maximum harmonisatie richtlijn. Uitsluiten van schadebeheerders en averijagenten, uitsluiten van de occasionele verzekeringsverkopers (en dus ook geen verklaringsregime voor dezen), het invoeren van een Europees Kwalificatiesysteem, geen verplichte openheid over commissies en variabele verloning – dat moeten de lidstaten maar beslissen – geen verbod op kruisverkoop maar wel informatieplicht over aparte aanbieding, geen verbod op commissies in geval van 'onafhankelijk' advies, geen gedelegeerde handelingen.

Een eerste debat over het Langen rapport vond plaats op 17 december en verder op 21 januari. Amendementen moeten binnen tegen 6 februari, discussie over de amendementen is gepland voor 26 Februari, stemming binnen ECON op 27 maart, en plenaire voorlopig gepland op 21 mei.

IMCO hield op 10 januari haar debat over de geplande opinie. Rapporteur Catherine Stihler (S&D, GB) heeft een erg verschillende visie in vergelijking met Werner Langen. IMCO zou graag een gedeeld rapport schrijven maar daarover heeft de bevoegde commissie binnen het EP nog niets beslist.

Aan de kant van de Raad is de experten werkgroep de richtlijn artikel per artikel aan het lezen. Het Ierse presidentschap heeft IMD II niet op de lijst van prioriteiten staan. Omwille van de overlap met MIFID II (met betrekking tot het gedeelte investeringslevensverzekeringsproducten en belangenconflicten) lijkt het onwaarschijnlijk dat IMD II nog voor MIFID zou worden afgerond. Het Iers voorzitterschap wil MIFID II wel afronden, dat nu in triloog zit.

Meer informatie over IMD II kunt u vinden op de website van Europa.eu.

FINANCIAL CONGLOMERATES DIRECTIVE II (FICOD II)

De Commissie zou in principe eind 2012 een voorstel, FICOD II schrijven, maar dit is niet gebeurd. Er liggen nog te veel andere zaken op tafel: CRD IV, Solvency II, de Europese bankenunie, follow-up van het Liikanen rapport. De meeste, maar niet alle Lidstaten, wensen dat de sectorale wetgeving eerst wordt afgewerkt. Dat is ook de visie van de ESA's en van de industrie.

De Commissie heeft 9 januari jl. haar rapport , over de herziening van FICOD, getiteld "[The review of the Directive 2002/87/EC of the European Parliament and the Council on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate](#)" aan de Raad en het Europees Parlement overhandigd.

Artikel 5 van FICOD I bepaalt namelijk dat de Commissie een evaluatieverslag moest leveren vóór 31 December 2012 waarin met name de werkingssfeer van de richtlijn, de uitbreiding van de toepassing ervan op niet-gereguleerde entiteiten, de criteria voor de identificatie van de financiële conglomeraten in handen van niet-financiële groepen, systeemrelevante financiële conglomeraten, en verplichte stresstesten worden onderzocht.

De herziening zou worden opgevolgd door wetgevingsvoorstellen indien dit noodzakelijk zou worden geacht.

Daar komt nog bij dat de laatste wijzigingen van FICOD I niet in werking treden vóór medio 2013, dus kan de uitwerking daarvan nog niet volledig worden onderzocht voor het einde van 2014. Deze laatste wijziging omvat ook de wettelijke en technische uitvoeringsnormen en gemeenschappelijke richtsnoeren uit te geven door de ESA's. Tot slot is er het verordeningvoorstel tot oprichting van een Europese Bankenuïe: dat voorstel zal ook impact hebben op het toezicht op de conglomeraten want een van de taken die aan de Europese Centrale Bank zal worden gegeven is het aanvullende toezicht op financiële conglomeraten.

Interessant is het [2013 werkprogramma van het Joint Committee](#) (van de 3 ESAs). Daarin verklaren zij klaar te staan om verder bij te dragen aan de fundamentele herziening van FICOD, met inbegrip van het ontwikkelen van gezamenlijke technische ontwerpnormen (op het vlak van risicoconcentraties, transacties binnen de groep en criteria voor de bepaling van de "relevante bevoegde autoriteiten"). Verder kunnen de ESAs beginnen met de ontwikkeling van richtsnoeren voor coördinatieafspraken, voor risico gebaseerde beoordeling van financiële conglomeraten en ook voor toezichtpraktijken in geval van toezicht op gemengde financiële holdings. Verder zullen de ESAs de lijst van geïdentificeerde financiële conglomeraten bijwerken en op hun website publiceren.

EUROPESE BANKENUNIE

De bankenuïe bestaat uit minstens 3 pijlers: een voorstel tot invoering van een gemeenschappelijk toezichtmechanismen (GTM); een voorstel tot invoering van herstel; en afwikkeling van banken en een verruïming van het depositogarantiestelsel. De voorstellen van deze twee laatste voorstellen ligt al op tafel sinds respectievelijk 2012 en 2010.

Op 12 december heeft de Ecofin raad, ter voorbereiding van de Europese top van 13-14 december, overeenstemming bereikt over twee wetgevingsvoorstellen die samen een gemeenschappelijk toezichtmechanisme (GTM) voor kredietinstellingen invoeren. De twee voorgestelde wetgevingsbesluiten zijn: (i) een Verordening tot wijziging van de Verordening (EG) nr. 1093/2010 tot oprichting van een Europese toezichthoudende autoriteit (Europese Bankautoriteit (EBA)), en (ii) een Verordening toekenning specifieke taken aan de Europese Centrale Bank (ECB). De belangrijkste kenmerken van de GTM zijn:

- de GTM zal bestaan uit de ECB en de nationale bevoegde autoriteiten, met de ECB verantwoordelijk voor de algemene werking van de GTM;
- de ECB heeft direct toezicht op de eurozone banken, hoewel op een gedifferentieerde wijze en in nauwe samenwerking met nationale toezichthoudende autoriteiten;
- niet-lidstaten van de eurozone die willen deelnemen aan de GTM zullen in staat zal zijn om dit te doen door het aangaan van nauwe samenwerkingsovereenkomsten;
- Toezicht en monetaïr taken van de ECB zullen worden gescheiden. Daarom zou een 'Raad van Toezicht' die verantwoordelijk is voor de voorbereiding van de toezichthoudende taken worden opgericht binnen de ECB;
- niet-eurolanden die deelnemen aan het GTM zullen volledig en gelijk stemrecht hebben in de Raad van Toezicht om ervoor te zorgen dat GTM landen niet onnodig de

- EBA- raad van toezichthouders domineren;
- de ontwerpbesluiten van de ECB Raad van Toezicht worden geacht te zijn aangenomen, tenzij verworpen door de Raad van Bestuur van de ECB;
- de nationale toezichthouders zouden verantwoordelijk blijven voor taken die niet toegekend worden aan de ECB (bijvoorbeeld ten aanzien van consumentenbescherming, het witwassen van geld, en bijkantoren van derde landen);
- de EBA zou haar bevoegdheid behouden voor de verdere ontwikkeling van de *single rule book* en het waarborgen van convergentie en consistentie in de toezichtspraktijk.

De ECB zal direct toezicht houden op de top 200 van Europa's 6.000 financiële instellingen. Het voorstel is nog ver verwijderd van een volledige operationele bankenunie.

Gevreesd wordt dat het verantwoordelijk maken van de ECB voor het toezicht de onafhankelijkheid van de ECB in gevaar kan brengen. De voorgestelde oplossing is een 'firewall' of 'Chinese Muur', die het monetair beleid afscheidt van het toezicht. In de praktijk zal een 'Chinese Muur' veeleer hinderlijk zijn bij het toezicht alle Europese banken, waarvan vele nog steeds ondeugdelijke, volgens sommige commentatoren (Oxford Analytica).

Met betrekking tot de timing zegt het december persbericht van de Ecofin raad: "De ECB zal haar toezichthoudende taken opnemen binnen de GTM op 1 maart 2014, of twaalf maanden na de inwerkingtreding van de wetgeving, als dat later is, onder voorbehoud van operationele regelingen." Dergelijke formulering laat veel ruimte voor een verdere verschuiving zo dit nodig zou blijken.

De Europese Raad van 13-14 december 2012 bevestigde de deal en drong er bij de gezamenlijke wetgevers op aan in te stemmen en het GTM zo spoedig mogelijk in te voeren. De overeenkomst, hoewel belangrijk, is aanzienlijk minder verregaand dan het voorstel van de economische en monetaire unie, zoals geschetst door de Europese Commissievoorzitter Jose Manuel Barroso in oktober 2012 of het voorstel van Herman Van Rompuy namens de 'vier presidenten' (van de Raad, de Commissie, de Eurogroep van de eurozone ministers van financiën en de ECB) in november 2012. De eerste zin van de conclusie van het voorstel van Van Rompuy legt uit dat deze uitkomst het verlangen naar "diepere integratie en versterking van de solidariteit" weerspiegelt. Veel waarnemers beschouwen deze verklaring als ironisch. De resultaten van de top waren minder dan werd verwacht en minder dan de Europese Raad van juni 2012. Inderdaad, de conclusies geven weinig informatie over hoe bankenunie zal werken, tenzij dat ze aandringt dat ze zou moeten "effectief" zijn. Deze kwalificatie van 'effectief' is echter wel belangrijk, omdat Euro- Summit verklaring van 29 juni via het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM) enkel toelaat kapitaal direct in banken in moeilijkheden te injecteren "als een effectief functionerend GTM wordt ingesteld". Bijgevolg is de bedoeling om de directe herkapitalisatie te verplaatsen in de richting van het ESM duidelijk. Maar overheden op zoek naar het afladen van financiële verantwoordelijkheid voor hun banken in moeilijkheden zullen moeten wachten tot maart 2014, zo niet later. Dit kan een impact hebben op de rentevoet van de staatsobligaties.

De belangrijkste concessie op de top was met betrekking tot de besluitvorming in EBA. In de praktijk zal het de ECB niet worden toegestaan om binnen de EBA discussies te domineren, omwille van de invoering van een dubbele meerderheid.

Deze gelijke behandeling is ook van toepassing binnen het GTM; niet-eurolanden die ervoor kiezen om mee te doen met het GTM krijgen een stem in de besluitvorming binnen de ECB Raad van Toezicht, gelijk aan die van de bestaande deelnemers uit het eurogebied.

Het voorstel tot GTM ligt momenteel ter discussie voor, evenals het voorstel tot herziening van het depositogarantiestelsel. Verwacht wordt dat een akkoord wordt bereikt in Februari 2013. Dan begint het echte werk pas: het opbouwen van de toezichtspoot van de ECB, met een wetgeving die gehaast is tot stand gekomen en waarvan sommige implicaties misschien pas in de loop der jaren duidelijk zullen worden.

NIEUWS VAN EIOPA

Het laatste kwartaal van 2012 was erg druk voor EIOPA. Buiten de voorbereidingen voor de LTGA, organiseerde het ook de tweede Consumentenstrategiedag begin december 2012. Daarin kondigde voorzitter Bernardino aan dat "...EIOPA naar verwachting een "leidende rol" in de transparantie, eenvoud en meer billijkheid op de markt voor financiële producten of diensten in de interne Markt zal spelen. Om met succes deze proactieve rol te vervullen, hebben we in onze strategische oriëntaties (...) een specifieke focus op de bescherming van de consumenten(...). Het is ons doel ", aldus Bernardino, "om het 'DNA' van de bescherming van de consument vast te stellen binnen EIOPA door op een aantal activiteiten te focussen: het identificeren van de belangrijkste consumententrends; de ontwikkeling van opleidingsnormen voor de industrie; bevordering van grensoverschrijdende samenwerking; sectorale samenhang in de regelgeving; en waarschuwingen in overeenstemming met de EIOPA Verordening." Met betrekking tot dit laatste punt heeft de raad van toezichthouders in november 2012 een procedure aangenomen voor de afgifte van waarschuwingen, tijdelijke verboden en beperkingen.

Zie: https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/files/publications/reports/2012-11_EIOPA_procedures_for_issuing_warnings_for_publication.pdf

Verder werd de eerste fase van de EU-VS verzekeringsdialoog afgerond. Na een jaar van intensieve besprekingen om na te gaan hoe het bedrijfsklimaat te verbeteren, het consumentenvertrouwen te verhogen en bij te dragen tot een efficiënter toezicht, heeft de Stuurgroep van de Europees-Amerikaanse dialoog ingestemd met zeven gemeenschappelijke doelstellingen, die elk ondersteund zijn door verschillende initiatieven. Een gedetailleerd projectplan van de activiteiten voor de komende vijf jaar zal worden ontwikkeld in het begin van 2013. Tijdens de bijeenkomst, georganiseerd door EIOPA in Frankfurt, hebben alle partijen gesproken over wat er verder moet gebeuren op basis van het feitelijk verslag dat de belangrijkste overeenkomsten en verschillen tussen de verzekering, regelgeving en toezicht aan beide zijden van de Atlantische Oceaan samenvat. De VS zit voorlopig niet in de eerste groep van landen die voor equivalentie in aanmerking komen. Het rapport van het technisch comité van het dialoogproject kan worden bekeken op:

https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/files/publications/reports/EU_US_Dialogue_Project_Factual_Report.pdf

Ook publiceerde EIOPA zijn tweede, halfjaarlijkse stabiliteitsrapport over de gezondheid van de verzekeringssector, samen met een geactualiseerd risk dashboard. In het rapport zegt EIOPA dat in de verzekeringssector een totale premiegroei waar te nemen valt, maar dat de verschillen tussen de bedrijven groot zijn. "De winstgevendheid blijft relatief stabiel en Solvency I ratio's zijn nog steeds op comfortabel niveau. Echter, het gebrek aan markt- en kredietrisico gevoeligheden in Solvency I is een duidelijk nadeel van de huidige regelgeving. Een dringende en broodnodige bijdrage om de financiële stabiliteit in Europa verder te helpen is daarom een duidelijk en realistisch tijdschema voor de implementatie van Solvency II."

zie:

https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/files/publications/reports/EIOPA_Second_Half-Year_Financial_Stability_Report_2012.pdf

De herziene versie van de Risk Summary is (december 2012):

Risk	Score	Impact	Timing	Qualification
Macro *		High	Short-term	<ul style="list-style-type: none"> Political risk with regard to sovereigns and Eurozone Weak worldwide growth outlook with a significant dispersion in outlook within Eurozone
Credit *		Very High	Short-term	<ul style="list-style-type: none"> Sovereign and corporate spreads somewhat declining Substantial banking exposures
Market *		High	Medium-term	<ul style="list-style-type: none"> Low-yield environment increases re-investment risk Equity and property markets appear robust in many EU countries, but might be driven by cheap liquidity
Liquidity/ funding *		Medium	Medium-term	<ul style="list-style-type: none"> Lapse rates stabilised Funding via cat bonds intact
Profitability/ Solvency		Medium	Structural	<ul style="list-style-type: none"> Combined ratio stabilised since Q2/2011 Solvency ratios stable, improving for life business
Interlinkages/ Imbalances		High	Medium-term	<ul style="list-style-type: none"> Risk of banking crisis spillovers Some balance sheet deleveraging in the insurance sector
Insurance *		Medium	Structural	<ul style="list-style-type: none"> Uncertainty about medium-term sustainability of growth Impact of Hurricane Sandy in the European insurance sector mainly limited to reinsurers

For more definitions see legend on slide 8.

* Expert judgment applied, see slide 4.

13 December 2012 – EIOPA Risk Dashboard

WITBOEK PENSIOENEN

De Europese Commissie heeft op 16 februari 2012 het Witboek Pensioenen, 'Een agenda voor adequate, veilige en duurzame pensioenen', gepubliceerd. Het witboek moet oplossingen bieden voor de economische crisis en de toenemende vergrijzing. De oplossingen berusten op 3 pijlers. Allereerst moet er een balans komen in de tijdsverdeling van ouderen. Dit betekent dat ouderen, en vrouwen in het bijzonder, langer op de arbeidsmarkt blijven. Ten tweede zullen er aanvullende financiële mechanismen komen om de dekkingsgraad te verhogen. Ten derde zal de EU een instrument ontwikkelen om de vergrijzing in de gaten te houden en om meer synergie te creëren tussen de lidstaten. Een witboek bevat nog geen wetgevende maatregelen maar toont wel aan welk beleid de Europese Commissie wil voeren.

Op 19 november 2012 is een conceptrapport verschenen van het Europees Parlement met Ria Oomen als rapporteur. Dit rapport zet de noodzaak tot 'Een agenda voor adequate, veilige en duurzame pensioenen' nog eens uiteen. Ze stelt voorop dat pensioenen een aangelegenheid zijn van lidstaten maar merkt tegelijkertijd op dat actie op het vlak van pensioenen noodzakelijk is voor het Stabiliteits- en Groeipact. De EU heeft nu al de competentie om in te grijpen op de financiële markten. Voorbeelden hiervan is de EMIR richtlijn (die zich bezig houdt met OTC derivaten), de MiFID II richtlijn (die het investeringsgedrag van investeringsbedrijven bepaalt en het concurrentievermogen op de financiële markten bevordert), de CRD IV richtlijn (banktoezicht: incorporeren van de Basel III overeenkomsten in het EU toezichtmechanisme), de Solvency II richtlijn (één richtlijn die anderen samenvoegt die betrekking hebben op toezicht op verzekeraars) en de FTT (belasting op financiële transacties). Daarnaast bericht Oomen over de ongelijkheid tussen de geslachten. Vrouwen vervullen vaak zorgdragende rollen in gezinnen met het resultaat dat ze minder werken en dus minder pensioen opbouwen. Het probleem is dat in sommige gevallen de pensioenen van vrouwen onbetaalbaar worden. Daarnaast is arbeidsmobiliteit een nieuw fenomeen dat zijn gevolgen heeft op de pensioenen. Banen voor het leven zijn verleden tijd en de jeugd studeert en werkt steeds vaker in het buitenland. Deze mobiliteit is gunstig voor de arbeidsmarkt terwijl de bestaande pensioensregelingen, die hier niet op berekend zijn, voor mogelijke obstructies zorgen. Tot slot noemt Oomen de informatievoorziening over de pensioenen. Het is belangrijk dat mensen goed geïnformeerd zijn over pensioenen gezien dit over het inkomen van burgers gaat. Hier wordt een pension tracking system voorgesteld, waarin kennis van lidstaten wordt verzameld over goed werkende pensioenfondsen. De lidstaten zal worden verzocht om een overzicht in te dienen waarin de pensioenstelsels worden geëvalueerd.

In reactie op het conceptrapport zijn amendementen ingediend. Naar verwachting wordt er op 21 maart a.s. over gestemd in de Parlementaire Commissie voor Werkgelegenheid, Sociale Zaken en Inclusiviteit (EMPL). De plenaire stemming staat gepland voor 15 april 2013.

HERZIENING IORP-RICHTLIJN

Op 19 oktober 2012 gaf EIOPA het startschot voor de pensioenen-QIS oefening, uitgeschreven ter voorbereiding van een eventuele IORP II richtlijn. Deze oefening is ondertussen afgelopen en de nationale toezichthouders en EIOPA zijn volop bezig met de controle en het nazicht van de resultaten. Volgens bronnen in Brussel hebben er maar een beperkt aantal pensioenfondsen in Nederland deelgenomen aan de QIS (7 hoewel er 10 waren uitgenodigd?), iets meer in Duitsland (9?) en ook in België (14?) en alle fondsen in de UK, aangezien de toezichthouder zelf de QIS heeft ingevuld. Omdat het de eerste IORP QIS was, en ook omdat er nieuwe concepten in werden gebruikt zoals holistic balance sheet (HBS), waren er nogal wat kinderziektes: zo melden sommige bronnen dat er nog onnauwkeurigheden in de QIS rekenbladen gevonden zijn tot één week voor afleverdatum.

Hoewel de storm van kritiek op de QIS nu even geluwd is, kan deze in alle hevigheid weer losbarsten zodra de resultaten bekend zijn. Groot-Brittannië, Nederland en Duitsland blijven gekant tegen een duur voorstel. En is 1 QIS realistisch? Tegenstanders verwijzen naar de 5 kwantitatieve impact studies die reeds plaatsvonden in het kader van SII: een kort onderzoek brengt echter aan het licht dat van de 5 kwantitatieve studies die plaatsvonden, twee plaatsvonden voordat de richtlijn (QIS1 in 2005, QIS2 in 2006) werd geschreven, dat QIS3 en QIS4 werden georganiseerd tijdens de debatten over de

richtlijn in 2007 en 2009 en dat QIS5 in 2010 voor input in de uitvoeringsmaatregelen van niveau 2 moest zorgen.

En de tijdslijn? Volgens de Europese Commissie zag de IORP II tijdslijn er als volgt uit: QIS oefening tot einde december, eerste resultaten van de QIS oefening ergens eind Januari 2013, met definitief rapport tegen 31 maart 2013. Deze eerste resultaten laten echter nog op zich wachten. Of het voorstel tot IORP II richtlijn er daadwerkelijk komt in de zomer is nog lang niet zeker.

GENDER NEUTRAL PRICING

Vanaf 21 december 2012 zullen verzekeringsmaatschappijen in de Europese Unie hetzelfde bedrag moeten aanrekenen voor mannen en vrouwen voor dezelfde verzekeringsproducten, zonder een onderscheid te maken op grond van geslacht. De verandering zal van toepassing zijn op alle nieuwe contracten voor verzekeringsproducten, met inbegrip van een autoverzekering, een levensverzekering en lijfrentes. Gelijkheid tussen mannen en vrouwen is een grondrecht in de EU.

Het Europese Hof van Justitie bepaalde op 1 maart 2011 dat prijsverschillen voor verzekeringen enkel op grond van het geslacht discriminatie zijn.

Het Europese Hof van Justitie bepaalde dat een verschillende verzekeringspremie hanteren voor vrouwen en mannen discriminatie is op grond van het geslacht en dus onverenigbaar is met het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Lidstaten mogen in hun nationale wetgeving niet afwijken van dit belangrijke beginsel.

Deze verandering in het Europees recht heeft tot gevolg dat de individuele premies voor sommige verzekeringsproducten kunnen veranderen. In het verleden betaalden mannen vaak meer voor hun autoverzekering dan vrouwen. Andersom betaalden mannen soms minder voor een overlijdensrisicoverzekering. Deze verschillen in premie op basis van geslacht zullen nu verdwijnen.

HERZIENING RICHTLIJN GEGEVENSBESCHERMING

In januari 2012 publiceerde de Europese Commissie een voorstel voor een verordening op het gebied van gegevensbescherming. Het voorstel ligt op dit moment ter beoordeling bij het Europees Parlement. Rapporteur in het Europees Parlement Jan Philip Albrecht (Groenen/EVA) heeft op 16 januari jl. een rapport met amendementen voorgesteld. Het voorstel introduceert een aantal veranderingen ten opzichte van richtlijn 95/46. Zo zorgt deze verordening voor verdergaande harmonisatie en een sterkere en duidelijke bescherming van persoonsgegevens. Voor verwerkers van persoonlijke data zal er dan ook het nodige veranderen.

Ten eerste wordt de wijze waarop toestemming gevraagd wordt om persoonsgegevens te verwerken versterkt. De verwerker van de gegevens moet tevens kunnen aantonen dat de betreffende persoon uitdrukkelijke toestemming tot het verwerken van zijn gegevens verleend heeft. Voorheen volstond impliciete toestemming.

Daarnaast bestaat er onduidelijkheid in welke gevallen er zonder toestemming gegevens verwerkt mogen worden. Zowel onder de oude richtlijn als het nieuwe voorstel mogen organisaties dat wanneer ze er een 'gerechtvaardigd belang' bij hebben. De rapporteur in het Europees Parlement en veel stakeholders dringen aan op een nauwere definitie van

dit begrip. Daarnaast is het onduidelijk of de verwerking van gegevens onder het nieuwe voorstel zo maar uitbesteed kan worden aan een derde partij. Het voorstel introduceert regels die de administratieve lasten van dataverwerkers zullen verhogen. Verwerkers van persoonsgegevens dienen voortaan gedetailleerde documentatie van hun werkzaamheden bij te houden en dienen zorg te dragen voor een goede bescherming van de gegevensverwerkingsprocessen. Wel komt er een one-stop-shop-aanpak zodat internationale bedrijven niet onder de verantwoordelijkheid van verschillende gegevensbeschermingsautoriteiten vallen. Dat moet administratieve lasten verminderen.

Daarnaast introduceert de verordening ook vergaande aansprakelijkheid bij het verwerken van persoonsgegevens. Nieuw in de verordening is dat ook gegevensverwerkers in bepaalde gevallen aansprakelijk zullen zijn voor een onjuiste methode van gegevensverwerking. Het was echter al langer duidelijk dat de opdrachtgevers zelf een grote verantwoordelijkheid op dit gebied bezitten. Aangezien de verordening deze regels nog eens aanscherpt, zullen opdrachtgevers strikter en regelmatiger moeten gaan controleren of ook de ingehuurd gegevensverwerker geheel voldoet aan de eisen van databescherming. De Europese Commissie zet in op zeer hoge boetes voor overtreding van de regels om te voorkomen dat bedrijven de kosten voor de overtreding van de regels simpelweg in hun verdienmodel kunnen wegcijferen. De verwachting is dat de verordening pas in 2014 wordt aangenomen. De inwerkingtreding vindt dan pas in 2016 plaats.

G-SIFI'S EN DE VERZEKERINGSSECTOR

Hoewel de discussie over de *Global Systemically Important Financial Institutions* geen Europees debat is, zijn er toch weerslagen op het Europees verhaal. Wie een SIFI is wordt door de FSB beslist. De G-SIBs zijn gekend, waaronder uiteraard ook Europese banken, maar de G-SIIs (Global Systemically Important Insurers) nog niet. Verzekeraars vinden ook niet dat ze in die categorie thuishoren, maar het is niet zeker dat de IAIS en de FSB zullen volgen. Tegen april moeten de G-SIIs gekend zijn, 'if any'. Voor deze G-SIFIs aan de bankenkant geldt onder andere een extra laag kapitaal, wat het aan de verzekeringskant wordt is nog niet duidelijk.

Ondertussen heeft de Commissie een consultatie uitgeschreven over het herstel en afwikkeling van niet-banken, die onlangs afliep. Dit is geen louter systeemrisico verhaal, aldus EIOPA in zijn advies aan de Commissie. EIOPA vindt dat, hoewel de consultatie zich vooral richt op de financiële stabiliteit-rationale voor de ontwikkeling van een herstel-en afwikkelingskader in lijn met de voorstellen van het IAIS, dit mogelijk een te beperkte opvatting van de context is. Het enkelvoudig focussen op de systemische betekenis van de verzekeraar als de motiverende factor voor het ontwikkelen van herstel en afwikkeling weerspiegelt de rationale voor de toepassing van herstel en technieken van de banksector. EIOPA gaat echter verder door te stellen dat er een duidelijk onderscheid bestaat tussen nuttige toepassing van herstel en afwikkelingstechnieken van de voor (a) financiële stabiliteit en (b) bescherming van de verzekerde. EIOPA's advies nodigt de Commissie uit om zeker hierop nog verder te werken.

Zie ook:

https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/files/publications/submissionstotheec/EIOPA_Response-COM_Consultation_on_recovery_and_resolution_for_nonbank_financial_institutions.pdf

EUROPESE AGENDA 2013

2013

1 januari 2013	Start van het Ierse voorzitterschap
januari	Voorlopige resultaten IORP II QIS
28 januari 2013	Start LTGA (Omnibus II)
februari	Akkoord over het GTM en herziening van het depositogarantiestelsel
26 februari 2013	Discussie over IMD II in Europees Parlement
maart/april	Consultatie EIOPA richtsnoeren interim maatregelen SII
21 maart 2013	Stemming Witboek pensioenen in EMPL commissie
27 maart 2013	Stemming IMD II in ECON commissie
31 maart 2013	IORP II QIS: definitief rapport
15 april 2013	Stemming Witboek pensioenen in plenaire vergadering Europees Parlement
21 mei 2013	Stemming IMD II in plenaire vergadering Europees Parlement
juni/juli	Voorstel IORP II richtlijn
10 juni 2013	Plenaire stemming over O II (voorlopig)
1 juli 2013	Start van het Litouwse voorzitterschap
12 juli 2013	Definitief rapport O II: LTGA
medio 2013	In werking treding laatste wijzigingen FICOD I (onder voorbehoud)

2014

1 januari 2014	Toepassing van SII (volgens de "Quick fix" directive)
----------------	---

AFKORTINGEN EN BEGRIPPEN

CEA:	European (re)insurance federation, nu herdoopt tot Insurance Europe
CRD IV:	Capital Requirements Directive
CCP	Anticyclische premie
EBA:	European Banking Authority
ESAs:	European Supervising Authorities
ECON:	Committee on Economic and Monetary Affairs (EP)
EFRP:	European Federation for Retirement Provision
EIOPA:	European Insurance and Occupational Pensions Authority
EPP	European People Party
ESM:	Europees Stabiliteitsmechanisme: permanent financieel noodfonds dat leningen gaat verstrekken aan EU-lidstaten die in financiële problemen verkeren.
ESMA:	European Securities and Markets Authority
FICOD:	Financial Conglomerates Directive
GTM:	Gemeenschappelijk Toezichtmechanisme (EN: SSM)
IMCO	Commissie Interne Markt en Consumentenbescherming (EP)
IMD:	Insurance Mediation Directive
IORP-richtlijn:	Richtlijn voor (European) Institutions for Occupational Retirement Provision
Joint Committee:	Cross-sectoraal comité waarin de drie sectorale toezichthouders (EIOPA, EBA, ESMA) crosssectorale consistentie in het Europese toezicht waarborgen, in het Nederlands Gemengd Comité genoemd
LTG:	Long-term Guarantees
LTGA:	Long-term Guarantees Assessment
MIFID:	Markets in Financial Instruments Directive
OII:	Omnibus II
S&D	Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats
SII:	Solvency II

SCR:	Solvency Capital Requirement
Six-pack:	Het "six-pack" zijn zes richtlijnen en verordeningen die het economische bestuur in de EU moeten aanscherpen. Vier voorstellen hebben betrekking op begrotingsaangelegenheden, waaronder een hervorming van het stabiliteit- en groeipact van de EU, terwijl twee nieuwe verordeningen gericht zijn op het binnen de EU en de eurozone doeltreffend opsporen en aanpakken van macro-economische onevenwichtigheden. Het 'six-pack' is op 13 december in werking getreden.
Sunrise clause:	Regeling waarbij een (deel van) een wet of regeling, of de uitvoeringsbepalingen daarvan, later in werking treedt/treden
ToR	Terms of Reference
QIS:	Quantitative Impact Study

Deze Nieuwsbrief is geschreven door Lodewijk Buschkens en Lieve Lowet, partners bij ICODA European Affairs. Beiden hebben meer dan vijftien jaar praktijkervaring in Brussel. ICODA European Affairs is sinds 1991 actief op het gebied van Europese belangenbehartiging. Het kantoor van ICODA is gevestigd midden in de Europese wijk van Brussel. Vanuit deze centrale positie verleent het bureau diensten aan het bedrijfsleven, nationale en lokale overheden, NGO's, de Europese Commissie en Europese koepelorganisaties. Naast monitoring bestaat de dienstverlening uit advisering en uitvoerende werkzaamheden op het gebied van European Affairs. ICODA adviseert haar cliënten over de te volgen lobbystrategie, de juiste timing van de lobby en de wijze van informatieverstrekking aan de Europese beleidsmakers.